

Eserleri. Ebül'ulâ, hemen hemen tamamı hukuk alanında yirmi beş civarında kitap, birçok makale, araştırma ve ansiklopedi maddesi kaleme almıştır. Bunların başlıcaları şunlardır: 1. *İlmiyye Sal-nâmesi** (İstanbul 1334). Ebül'ulâ'nın meşihat mektupçusu iken derleyip neşre hazırladığı, sahasının ilk ve tek örneğini teşkil eden bir eserdir. Kitapta meşihat makamının tarihçesi, teşkilât ve işleyişine dair bilgi ve belgeler mevcuttur. 2. *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa* (İstanbul 1946). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ahmed Cevdet Paşa'nın ölümünün (1895) ellinci yıldönümü dolayısıyla onunla ilgili bir eser yazılmasına karar vermiş, bunun üzerine Ebül'ulâ'nın hazırladığı eser fakülte yayınları arasında neşredilmiştir. Kitapta Ahmed Cevdet Paşa'nın hayatı, şahsiyeti, görüşleri, mücadeleleri, İslâm ve Osmanlı hukukunun gelişmesine olan büyük katkısı anlatılmakta, o dönemle ilgili belge ve tartışmalara, ayrıca bazı kişilerin biyografilerine yer verilmektedir. Eser gerek Ahmed Cevdet Paşa'yı tanıma ve İslâm-Osmanlı hukukunun XIX. yüzyıldaki gelişimini kavrama, gerekse Ebül'ulâ'nın bu dönemle ilgili tesbitleri açısından büyük önem taşımaktadır. 3. *Huzur Dersleri*. Sultan III. Mustafa döneminde 1172'de (1759), seçkin ilim adamlarının iştirakiyle, ramazan aylarında padişahın huzurunda yapılmak üzere "huzur dersleri" adıyla başlatılan ve 1341 (1923) yılına kadar devam eden ilim meclislerini, bu meclislere katılan kişileri tanıtmak maksadıyla kaleme alınmıştır. Müellif eserinin I. cildini yayımlamış (İstanbul 1951), II ve III. ciltlerin müveddelerini hazırlamakla birlikte neşir imkânı bulamadan vefat etmiştir. Bu iki cilt, asistanı ve mesai arkadaşı İsmet Sungurbey tarafından önsöz ve eklerle birlikte tek kitap halinde yayımlanmıştır (İstanbul 1966). Eserin I. cildi önsözden sonra sekiz bölümden oluşmakta, bu bölümlerde sırasıyla huzur derslerinin mahiyeti, tarihçesi, meclisler ve teşkil tarzları, bu derslerde uyulan kurallar, mukarrir ve muhatapların vasıflarıyla huzur derslerine katılma şartları, katılanların adları yer almaktadır. II ve III. ciltlerde Ebül'ulâ Mardin'i tanıtan bir önsözle eserin IX-XIV. bölümleri yer almaktadır. Bu bölümlerde huzur dersine katılanların maaş, ödül ve cezalarına, tercüme-i hâllerine, icâzet örneklerine, bu derslerin yapıldığı yerlere ve huzur ders-

leriyle ilgili menkıbelere yer verilmektedir. Eser, son dönem Osmanlı âlimlerinin ve ilmiye teşkilâtının tanınması konusunda önemli bir kaynaktır.

Ebül'ulâ Mardin ayrıca, genelde Hukuk Fakültesi'ndeki dersleriyle ilgili olmak üzere bir kısmı eski hukukla, çoğu modern hukukla ilgili arazi hukuku ve medenî hukuk alanında yirmiye yakın eser yazmıştır. Bunlar arasında *Arazi Kanunnâmesi Şerhi* (İstanbul 1335), *Ahkâm-ı Arâzî* (İstanbul 1338), *Ahkâm-ı Evkâf* (İstanbul 1340), *Kitâbü'l-Büyû'* (İstanbul 1340), *Kitâbü'r-Rehn* (İstanbul 1341), *Hukûk-ı Tasarrufiyye-i Arâzî* (İstanbul 1926) eski hukuka; *Umumi Zâbitalar* (İstanbul 1928), *Nesep* (İstanbul 1930), *Şahsın Hukuku* (I, İstanbul 1932; II, İstanbul 1941), *Miras Hukuku* (İstanbul 1932, 1939), *Asli Aynı Haklar* (İstanbul 1934), *Fer'i Aynı Haklar* (İstanbul 1935), *Aile Hukuku* (İstanbul 1937), *Borçlar Hukuku: Umumi Esaslar* (İstanbul 1938), *Aile Hukuku ve Nişanlanma* (İstanbul 1944), *Toprak Hukuku Dersleri* (İstanbul 1947), *Kat Mülkiyeti* (İstanbul 1948) yeni hukuka ait eserleridir. Ayrıca birçok esere önsöz yazmış, başta *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* ve *Sırât-ı Müstakim* (c. I-III) olmak üzere çeşitli dergilerde konferans, makale, inceleme ve icihad notları yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Siddık Sami Onar, "Önsöz", *Ebül'ulâ Mardin'e Armağan*, İstanbul 1944, s. 1 vd.; Cemil Bilsel, "Öğrenirken ve Öğretirken Beraber", a.e., s. 23-107; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 239; İsmet Sungurbey, "Ebül'ulâ Mardin'in Ailesi - Hayatı - Şahsiyeti - Eserleri - Son Eseri: Huzur Dersleri" (Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, II içinde), İstanbul 1966, s. III-XLI; a.m.f., *Ebül'ulâ Mardin*, İstanbul 1988; Albayrak, *Osmanlı Ulemâsı*, II, 30-31; "Ebül'ulâ Mardin'in Hayatı", *Aylık Bibliyografya Dergisi*, I/1, Ankara 1956; Kemal Reisoğlu, "Ebül'ulâ Mardin'in Şahsiyeti, Hayatı, Eserleri", *İstanbul Barosu Dergisi*, XXXI/3-4, İstanbul 1957, s. 57-60; Recai Seçkin, "Ebül'ulâ Mardin ve Eserleri", *SBFD*, XIII/2 (1958), s. 180-189.

CEVDET YAVUZ

EBÜRRIZÂ TEKKESİ

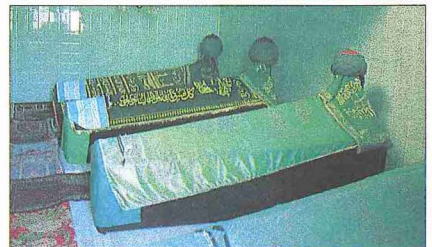
Bedeviyye tarikatının
İstanbul'daki âsitânesi.

Kasımpaşa'da Hacı Ahmed Efendi mahallesi Ebürrizâ Dergâhı sokağında olup İstanbul'da bulunan Bedevî tekkelerinin en eskisidir. Bedeviyye tarikatının bu

şehirdeki ilk mümessili sayılan Ebürrizâ Şeyh Seyyid Mehmed Efendi (ö. 1152/1739-40) tarafından muhtemelen XVIII. yüzyılın ilk çeyreği içinde kurulmuştur. Kaynaklarda Bedevîler Âsitânesi veya Pîşvâ-yı Tarikat-ı Aliyye-i Bedeviyye şeklinde zikredilmekte, cümle kapısı üzerindeki, yeniden yapılışı sırasında türbenin duvarına nakledilmiş olan kitâbede de Âsitâne-i Hazret-i Bedevî, Hankah-ı Ebürrizâ adıyla tanıtılmaktadır. Türbe duvarında bulunan diğer bir kitâbede Ebürrizâ Efendi'nin isminden sonra "an sülûki Nakşibend" ibaresi yer almakta ve buradan kendisinin Nakşibendiyye'ye de intisap etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tekkenin yakınındaki Halvetiyye-Uşşâkiyye Âsitânesi Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi ile de ailevî ve mânevî bağlarının bulunduğu bilinmekte, türbede ve hazîredeki mezar taşlarında görülen Bedevî taşlarının tepeliklerinde Halvetî-Uşşâkî tepeliklerine benzerlik olduğu farkedilmektedir.

Tekkenin ilk yapıldığı yıllardaki mimari özellikleri ve zaman içinde geçirdiği değişiklikler bilinmemektedir. Yine türbe duvarında bulunan bir kitâbeden, 1264 (1847-48) yılında Sahaf Emin Efendi tarafından yeniden yaptırıldığı anlaşılan tekke, 1925'te kapatıldıktan sonra 1926-1930 yılları arasında yıkılarak ortadan kaldırılmış, günümüze ancak tamamen yenilenmiş olan türbe ile duvarına yerleştirilen üç kitâbe ve hazîredeki bazı mezar taşları intikal edebilmiştir.

Ebürrizâ Tekkesi'nin isim levhası ile türbenin içinden bir görünüş - Dolapdere / İstanbul

Ebürrizâ Tekkesi, Kasımpaşa vadisinde Kurtuluş'a (eski adıyla Tatavla) doğru yükselen bağlar, bostanlar ve çiçek bahçeleriyle kaplı yamaçlarda kurulmuştu. Konumu açısından Rum mahallesi Tatavla ile müslümanların yaşadığı Kasımpaşa'nın sınır taşlarından birini oluşturmaktaydı; nitekim Ebürrizâ Dergâhi sokağının eski adının Haghia Kyriaki olduğu tesbit edilmiştir. Eylül 1925 tarihli ve 15 numaralı Pervititch sigorta paf-tasında Ebürrizâ Tekkesi'nin yerleşim düzeniyle tekkeyi oluşturan yapılar görülebilmektedir. Arsanın doğu sınırında, Ebürrizâ Dergâhi sokağı üzerinde bulunan birbirine bitişik iki ve üç katlı iki binanın tevhidhâne ve harem bölümlerini barındırdığı, bunların kuzeybatı köşesinde yer alan tek katlı kanadın da selâmlık veya mutfak olduğu tahmin edilebilir. Sokak üzerindeki cümle kapısı yanında ufak boyutlu türbe yer almakta, arsanın kuzey sınırını teşkil eden Ebürrizâ Dergâhi çıkmazı üzerinde de derviş odaları olduğu anlaşılan dört birim sıralanmaktadır. Bu ahşap yapıların tamamı bugün ortadan kalkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âsitâne Tekkeleri, s. 7; *Mecmûa-i Cevâmî*, II, 20-21, nr. 43; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 7; Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 536; *1328 Senesi İstanbul Belediyesi İhsâiyat Mecmuası*, İstanbul 1329 r., s. 22; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 79; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihlî Önemli Bir Vesika", *VD*, XIII (1981), s. 583-590; Hakkı Göktürk, "Ebürrizâ Dergâhi", *İst.A*, IX, 4862; a.mlf., "Ebürrizâ Dergâhi Çıkmazı", a.e., IX, 4862; a.mlf., "Ebürrizâ Dergâhi Sokağı", a.e., IX, 4862.

M. BAHA TANMAN

EBÜSSUÛD EFENDİ

(ö. 982/1574)

Osmanlı şeyhülislâmı,
hukukçu ve müfessir.

"Müftülenâm, şeyhülislâm, sultânü'l-müfessirîn, hâtimetü'l-müfessirîn, muallim-i sâni, allâme-i küll, Hoca Çelebi, Ebû Hanîfe-i Sâni" unvanlarıyla anılır. Ebüssuûd kelimesi onun adı gibi görünmekteyse de tefsirinin mukaddimesinde kendisinden Ebüssuûd Muhammed şeklinde bahsettiği dikkate alınır asıl adının Muhammed, Ebüssuûd'un da bir künye veya lakap olduğu anlaşılır. Bu künyeyi niçin aldığı konusunda kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Ebüssuûd Efen-

Aşık Çelebi
tezkiresinde
Ebüssuûd
Efendi'yi
tasvir eden
bir minyatür
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
nr. 772,
vr. 159^a'dan
detay)

di, yaygın görüşe göre 17 Safer 896' da (30 Aralık 1490) İstanbul yakınlarındaki Meteris (Metris-Müderriş) köyünde dünyaya geldi. Ailesi o zaman Amasya'ya, bugün Çorum'a bağlı bulunan İskilip'ten olup babası Şeyh Muhyiddin Muhammed Yavsî İskilip'e bağlı İmâd (Direklibel) köyünde doğmuştur. İskilib nisbesinden hareketle onun da İskilip'te doğduğu ileri sürülmüşse de bu ihtimal zayıftır. Fâti Sultan Mehmed'in oğlu Şehzade Bayezid'in Amasya sancak beyliği sırasında sevgisini ve dostluğunu kazanan Şeyh Muhyiddin, Bayezid'in padişah olmasından kısa bir süre sonra İstanbul'a davet edilmiş ve Sultanselim civarında kendisi için bir tekke inşa ettirilmiştir (bu tekke daha sonra Sivâsi Tekkesi diye tanınmıştır). Ebüssuûd, II. Bayezid'in tahta çıkmasından yaklaşık dokuz yıl sonra dünyaya geldiğine göre İstanbul'da doğmuş olması daha muhtemel görünmektedir. Ebüssuûd'un babası Şeyh Yavsî veya Sultan II. Bayezid'e yakınlığı dolayısıyla "hünkâr şeyhi" diye de bilinir. Annesi Sultan Hatun, Ayderûsî ve Mecdî Efendi'nin kaydettiğine göre Ali Kuşçu'nun kardeşinin, Atâî ve Âlî'nin belirttiğine göre ise bizzat Ali Kuşçu'nun kızıdır. Dedesi Mustafa el-İmâd da (İmâdî) Ali Kuşçu'nun kardeşidir. Mustafa el-İmâd bazı kaynaklarda Ebüssuûd Efendi'nin babası olarak gösterilmekteyse de (meselâ bk. *Sicill-i Osmânî*, I, 169; Ayderûsî, s. 215) bu doğru değildir. Bazı şarkiyatçılar İmâd'ı Âmid ile karıştırıp Ebüssuûd Efendi'nin Diyarbakırlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Âlî Mustafa Efendi ve Peçuyul İbrâhim'in İmâd'ı İmâdiye ile karıştırarak Ebüssuûd Efendi'yi Kürt asıllı göstermeleri de yanlıştır. Zira Ebüssuûd Efendi'nin ailesinin şimdi Irak topraklarında kalmış bulunan İmâdiyeli değil İskilip'e bağlı İmâdli olduğu, çağdaş bazı kaynaklar

da dahil olmak üzere (meselâ bk. Hısım Ali, s. 440 vd.) hemen bütün kaynaklarca belirtilmektedir. Öte yandan bazı araştırmacılar, dedesinin İmâd lakabının İmâdüddin'in kısaltılmış şekli olduğunu ileri sürmüşlerse de ailesinin aslen İmâdli olduğu göz önüne alındığında bu yorumun isabetli olmadığı görülür.

Ebüssuûd Efendi ilk tahsilini babasının yanında yaptı. Ondan Seyyid Şerif el-Cürçânî'nin kelâma dair *Hâşiyetü't-Tecrid* ve *Şerhu'l-Mevâkıf*, belâgata dair *Hâşiyeye 'ale'l-Mu'tavvel* adlı eserleriyle çeşitli tefsir kitaplarını okudu. Daha sonra Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, Mevlânâ Seydî-i Karamânî ve bazı kaynakların verdiği bilgilere göre İbn Kemal'den ders aldı. Hocası Mevlânâ Seydî-i Karamânî'nin kızı Zeyneb Hanım'la evlenen Ebüssuûd Efendi ilk olarak Yavuz Sultan Selim döneminde 922'de (1516) Çankırı Medresesi'ne, buraya gitmekte tereddüt göstermesi üzerine de İnegöl İshak Paşa Medresesi'ne tayin edildi. 926'da (1520) buradaki görev süresi sona erince ertesi yıl Dâvud Paşa Medresesi'nde, bir yıl sonra da Mahmud Paşa Medresesi'nde görevlendirildi. 931 (1525) yılında Vezir Mustafa Paşa'nın Gebze'de inşa ettirdiği medreseye tayin edildi. Bir yıl sonra Bursa Sultâniye pâyesine lâıyk görülen Ebüssuûd Efendi 934'te (1528) Medâris-i Semâniyye'den Müftü Medresesi'ne müderriş oldu. Beş yıl bu vazifede kaldıktan sonra önce Bursa, 940 Rebîülâhîrinde de (Kasım 1533) İstanbul kadılığına getirildi. Korfu seferi sırasında Rumeli Kazaskeri Muhyiddin Efendi ve Anadolu Kazaskeri Kadri Efendi'nin Maktul İbrâhim Paşa konusunu açmalarından hoşnut olmayan Kanûnî Sultan Süleyman'ın her iki kazaskeri de azletmesi üzerine Rebîülevvel 944'te (Ağustos 1537) Rumeli kazaskerliğine tayin edildi ve hemen sefere katıldı. Kara Boğdan, Estergon ve Budin seferlerinde padişahın yanında yer aldı. Budin'in fethinden sonra şehirde ilk cuma namazı onun tarafından kıldırıldı. Sekiz yıl Rumeli kazaskeri olarak görev yapan Ebüssuûd Efendi Şâban 952'de (Ekim 1545) Fenârizâde Muhyiddin Efendi'nin yerine şeyhülislâm oldu.

Ebüssuûd Efendi kazaskerliği ve şeyhülislâmlığı sırasında özellikle ilmî rütbe, mevki ve kademeleri sistematik bir düzene kavuşturmaya çalıştı. Onun Rumeli kazaskerliğine kadar sistemli bir mülâzemet usulü yoktu. Bu durum bir-